

(Київ)

ІНФІНІТИВНІ СИНТАКСИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ

В АМЕРИКАНСЬКОМУ ЛІРИЧНОМУ ДИСКУРСІ:

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена виявленню прагматичного потенціалу інфінітивних конструкцій у поетичному мовленні. Доведено, що комунікативна стратегія, орієнтована на актуалізацію діалогу між автором і читачем, реалізується у ліричному дискурсі через регулятивну тактику, втілену інфінітивними конструкціями цілі.

Ключові слова: інфінітивні конструкції, прагматичний потенціал, комунікативна стратегія, регулятивна тактика.

This article focuses on revealing pragmatic potential of infinitive constructions in poetic discourse. It has been proved that communicative strategy

intended on establishing dialogical relationship between the author and the reader is realized via regulative tactics which is embodied by means of infinitive constructions of purpose.

Key words: infinitive constructions, pragmatic potential, communicative strategy, regulative tactics.

У сучасній лінгвістиці поняття «дискурс» тлумачиться як «мовна діяльність, яка водночас є мовним матеріалом у будь-якій його репрезентації – звуковій чи графічній» [8, с. 90], «поєднання лінгвального і позалінгвального в комунікації з усім спілкуванням як обов'язковим компонентом; зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними (прагматичними, соціокультурними, психологічними та ін.) факторами» [1, с. 11]. Поняття «дискурс» об'єднує усні та письмові тексти обсягом більшим від речення. У цьому сенсі текст, зокрема поетичний, постає як «засіб дискурсу, без наявності якого останній не був би лінгвістичною діяльністю» [15, с. 4]. у мовознавстві поняття дискурсу також є дуже ємним і включає в себе великий спектр характеристик як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних властивостей, які дозволяють розглядати його як продукт мовленнєвої дії із притаманною йому значеннєвою однорідністю, актуальністю, прив'язаністю до певного контексту, жанровою приналежністю [14], а також співвіднесеністю із цілим шаром культури, соціальної спільності й навіть із конкретним історичним періодом.

У руслі лінгвістичної традиції така широка парадигма вивчення дискурсу зумовлена, по-перше, міждисциплінарним підходом до дослідження дискурсу, а, по-друге, синтезом двох провідних напрямків сучасних лінгвістичних досліджень – когнітивного й комунікативного [2; 5; 8; 13; 14; 15].

У зв'язку з великим спектром дискурсивних підходів Т. ван Дейк пропонує розрізнати два визначення дискурсу. У широкому сенсі дискурс є комплексною комунікативною подією, яка відбувається між адресантом і адресатом у певному часовому, просторовому й іншому контексті. Комунікативна дія може бути мовною, письмовою, а також мати вербальні й невербальні складові. У вузькому сенсі дискурс є усний або письмовий текст з урахуванням присутності тільки однієї вербальної складової. Із цих позицій термін «дискурс» позначає завершений або триваючий

«продукт» комунікативної дії, його письмовий або усний результат, який інтерпретується слухачем/ читачем [5, с. 153].

Таким чином, дискурс має два плани. З одного боку, дискурс асоціюється з поняттям мовлення, або точніше зв'язного мовлення, потоком мовлення, складним синтаксичним цілим, надфразовою єдністю, текстом, комунікативно цілісним і завершеним мовним добутком, а також характеризується комунікативною адекватністю. Дана сторона дискурсу виражається в мовному інструментарії й проявляється у сукупності породжених текстів. Другий план дискурсу має відношення до ментальних процесів учасників комунікації: етнічні, психологічні, соціокультурні стереотипи й установки, а також стратегії розуміння й породження мовлення, які визначають при необхідності темп мовлення, ступінь її зв'язності, співвідношення загального й конкретного, нового й уже відомого, нетривіального (суб'єктивного) і загальноприйнятого, експліцитного й імпліцитного у змісті дискурсу, вибір засобів для досягнення кінцевої мети комунікації, фіксацію точки зору мовця і т.д. Тому дискурс можна розглядати як «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, соціокультурними, психологічними й іншими факторами; текст, узятий у подійному аспекті» [8, с. 137].

Визначаючи принципові характеристики поетичного дискурсу, які відрізняють його від інших видів дискурсу, дослідники звертають увагу на його підвищену комунікативність й антропоцентричність змісту, а також на комплексний характер його інформаційної структури, яка передбачає наявність таких видів інформації, як смислової, так і естетичної [6, с. 47].

І. І. Чумак-Жунь характеризує поетичний дискурс як інтегративну й системну сукупність поетичних текстів у єдності лінгвістичних, прагматичних, соціокультурних, психічних і паралінгвістичних факторів їх породження й сприйняття [6, с. 15]. Основними характеристиками поетичного дискурсу як системного утворення є такі: 1) з одного боку, поетичний дискурс є результатом взаємодії комунікантів, з іншого боку – продуктом мовного та мовнокультурного середовища, тому він реалізується в трьох дискурсивних вимірах: мовленнєвому, комунікативному та культурному. При дослідженні поетичного дискурсу слушним є міркування О. С. Кубрякової про те, що «важливий не тільки реальний параметр часу протікання події, але й увесь набір прагматичних чинників, з точки зору якого ця подія може бути схарактеризована» [7, с. 10]; 2) поетичний дискурс не відображає світ, а творить свій власний світ із власними правилами, ментальний фрагмент одного з можливих світів, переломлюючи й інтерпретуючи інформацію, що надходить до мовної свідомості; 3) у поетичному дискурсі провідну роль відіграють когнітивні утворення, що зосереджують різноманітні аспекти внутрішнього світу мовної особистості [9].

Дослідниця І. В. Бидіна під поетичним дискурсом розуміє «такий мовний витвір, який, по-перше, об'єктивує певний концепт, тобто ідею, що відображає авторський задум і формує цілісність тексту, по-друге, володіє прагматичним ефектом, тобто естетично впливає на адресата» [3, с. 46].

Загалом систему поетичного дискурсу утворюють поетичні тексти і дискурсивне середовище. Являючи собою комунікативну подію, кожен поетичний текст існує в особливому дискурсивному просторі, що може розглядатися, по-перше, в когнітивному аспекті як складова свідомості мовної особистості, тобто як ментальний простір, по-друге, в комунікативно-прагматичному аспекті як простір, пов'язаний із умовами, цілями та завданнями створення поетичного тексту.

Отже, враховуючи існуючі наукові підходи щодо тлумачення поняття поетичного дискурсу, у нашому дослідженні під поетичним дискурсом ми розуміємо складне, інтегративне й системне комунікативне явище, в основі якого лежить сукупність поетичних творів в єдності лінгвістичних,

прагматичних, соціокультурних та когнітивних факторів їх породження й сприйняття, і головною складовою якого виступає мовна особистість як суб'єкт соціальних відносин з унікальним набором особистих якостей, філософських поглядів, історичного досвіду, системою знань, яка здатна художньо відобразити реалії об'єктивного світу на основі творчого сприйняття, естетичного мотивування, образного мислення, уяви, фантазії та креативної мовленнєво-розумової діяльності з урахування специфіки поетичного мовлення.

Ліричний дискурс як суб'єктивна творча інтерпретація об'єктивного світу характеризується цілою низкою стратегій, серед яких комунікативна постає домінуючою.

Дослідження комунікативних стратегій, які здійснюють вплив на адресата, активно розробляється в рамках теорії комунікації, лінгвістичної прагматики та інших сферах вивчення мови [6]. Згідно з Т.А. ван Дейком, мовні стратегії визначають дискурс як певну послідовність мовних актів, що включає мету взаємодії [5, с. 154; 14, с. 34], і виникає необхідність розуміння дискурсу як моделі, заснованої на стратегічному підході, звідси введення терміну «комунікативна (мовна) стратегія». На думку О.С. Іссерс, мовна стратегія співвідносна з глобальною комунікативною метою, визначається мотивом мовної діяльності і служить для ефективного реалізації інтенцій мовця [6, с. 104-105]. Таке розуміння стратегії підтримується й іншими лінгвістами [5; 6; 8; 10].

У контексті нашого дослідження з метою виявлення прагматичного потенціалу інфінітивних конструкцій в американському ліричному дискурсі одним із завдань постає встановлення їхньої ролі у реалізації комунікативної стратегії, оскільки досягнення іллокутивно-перлокутивних смислів тексту обумовлено авторською інтенцією, вираженою, як правило, мовними засобами. Вважаємо, що елементи авторської семантики співставні з елементами стратегії. Ці елементи розподілені по тексту таким чином, щоб процес інтерпретації йшов у потрібному авторові напрямку.

Узагальнюючи думки різних дослідників [5; 6; 8; 10], можна дати таке визначення стратегії – це сукупність мовних дій, спрямованих на вирішення глобальної комунікативної мети адресанта, яка безпосередньо реалізується в тактиках, що сприяють досягненню локальних цілей, підпорядкованих стратегічній меті.

Ідея про здатність автора направляти інтерпретаційну діяльність адресата отримала розвиток в теорії регулятивності. Регулятивні засоби і структури є важливими компонентами комунікативного стилю мовної особистості. У комунікативній стилістиці тексту під регулятивними засобами розуміються значущі для управління пізнавальною діяльністю елементи тексту, за допомогою яких «виконується та чи інша психологічна операція в інтерпретаційній діяльності читача» [4, с. 201]. Важливим фактором, який визначає ефективність творчого діалогу автора і читача і стимулює вибір регулятивних засобів і їх організацію, є регулятивна стратегія тексту [4, с. 202].

Домінування в поетичних текстах комунікативної стратегії, яка диктує вибір і комбінацію регулятивних засобів, залежить як від специфіки художньої сфери спілкування, так і від своєрідності творчого методу автора, традицій літературного напрямку, до якого він належить, особливостей індивідуально-авторського світосприйняття [4, с. 198]. Без комунікативної мети неможлива диференціація жанрів, визначення сутності жанру. По суті, всі тексти ліричного дискурсу виражають один максимально узагальнений зміст – модель нового (авторського) світосприйняття. Моделювання такого світосприйняття становить глобальну мету ліричного дискурсу. Узагальнена комунікативна стратегія реалізується в поетичних текстах через регулятивні тактики, виражені за допомогою різних мовностилістичних засобів, серед яких інфінітивні конструкції мети посідають чільне місце.

Для виявлення ролі інфінітивних синтаксичних конструкцій у реалізації комунікативної стратегії американського ліричного дискурсу нами розроблена методика аналізу, що включає декілька етапів. На першому етапі методом суцільної вибірки з антологій американської поезії нами дібрані поетичні тексти, в яких вживаються інфінітивні конструкції і які за тематикою відносяться до ліричного дискурсу. Проведений на другому етапі функціональний аналіз таких конструкцій засвідчив, що серед різних за структурою і семантикою інфінітивних конструкцій найбільш частотними постають інфінітиви у функції цілі. Так, серед 1000 інфінітивних конструкцій (така цифра взята нами для зручності кількісного аналізу) 754 виконують функцію цілі, 112 – атрибутивну, 91 – предикативну і решта 43 – подвійні функції.

До прикладу проаналізуємо вірш Пасовище («The pasture») Роберта Фроста

I'm going out to clean the pasture spring;

I'll only stop to rake the leaves away

And wait to watch the water clear, I may:

I shan't be gone long. – You come too.

Наведений вірш, в якому йдеться не лише про милування природою, а й піклуванням про неї, відноситься до ліричного дискурсу і характеризується діалогічністю. Комунікативна стратегія реалізується завдяки наявності інфінітивних конструкцій у функції цілі, що сприяє творенню іллокутивної сили регулятивної тактики.

У відомому вірші Р. Фроста інфінітивні конструкції цілі слугують не лише реалізації регулятивної тактики, а й сприяють актуалізації основної ідеї, авторського задуму тексту: основним призначенням людини є виконання своїх обов'язків, досягнення поставленої мети.

But I have promises to keep

And miles to go before I sleep

Особливість інфінітивних конструкцій в американському ліричному дискурсі проявляється у їх здатності виконувати подвійну функцію і у такий спосіб реалізувати регулятивну тактику, спрямовану на здійснення перлокутивного ефекту – апеляції до емоцій, які провокують когнітивно-пізнавальну діяльність читача і викликають емоційний резонанс. Такі конструкції характерні для афористичних висловлень, якими збагачений ліричний дискурс, наприклад, А. Макліша:

Love is a bird in a fist:

To hold it hides it, to look at it lets it go. (A. MacLeish)

У наведеному афористичному твердженні про сутність любові, яка порівнюється з пташкою, котру можна втратити, якщо дуже міцно тримати, а може й досягти високого польоту, якщо дати їй свободи. Інфінітивні конструкції у цьому висловленні виконують предикативну й цільову функції одночасно. Виражаючи причиново-наслідкові відношення, вони сприяють реалізації комунікативно-прагматичної спрямованості тексту і досягненню перлокутивної мети.

Отже, ліричний поетичний дискурс постає як інтегративна сукупність поетичних текстів у єдності лінгвістичних, прагматичних, когнітивних і соціокультурних факторів їхнього породження й

сприйняття, він репрезентує мовленнєво-мисленнєву діяльність автора й читача. Комунікативна стратегія, орієнтована на актуалізацію діалогу між автором і читачем, реалізується у ліричному дискурсі через регулятивну тактику, втілену в основному інфінітивними конструкціями цілі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова А.Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці / А.Д. Белова // Германське мовознавство. – 2002. – № 32. – С. 11-14.
2. Бехта І. А. Функційно-прагматична дієвість тексту у світлі когніції й дискурсу / І. А. Бехта // Людина. Комп'ютер. Комунікація / Збірник наукових праць [за ред. О. П. Левченко]. – 2013. – Львів : Вид-во Львівська політехніка. – С. 99–103.
3. Быдина И.В. Исследование поэтического текста в когнитивно-коммуникативном аспекте / И.В. Быдина // Известия Волгоградского гос. пед. ун-та. Сер.: Филологические науки. – № 3 (12). – 2005. – 2005. – С. 45-53.
4. Болотнова Н.С. Поэтическая картина мира и ее изучение в коммуникативной стилистике текста / Н.С. Болотнова // Сибирский филологический журнал. – 2003. – Вып. 3-4. – С. 198-207.
5. Дейк Т. А. ван. Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1988. – Вып. 23 : Когнитивные аспекты языка. – С. 153–211.
6. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. – Омск : ОмГУ, 1999. – 284 с.
7. Кубрякова Е.С. О термине «дискурс» и стоящей за ним структуре знания / Е.С. Кубрякова // Язык. Личность. Текст. – 1997. – С. 23-33.
8. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 280 с.
9. Маслова Ж.Н. Поэтическая картина мира и ее репрезентация в языке : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 / Ж.Н. Маслова. – Тамбов : ТГУ им. Г.Р. Державина, 2011. – 40 с.
10. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А. П. Мартинюк. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 196 с.
11. Чумак-Жунь И.И. Дискурсивное пространство поэтического текста: образное слово в русской лирике конца XVIII – начала XXI веков : дисс. ... д-ра филол. наук :10.02.01 / И.И. Чумак-Жунь. – Белгород : БелГУ, 2009. – 407 с.
12. Чернявская В. Е. Дискурс власти и власть дискурса. Проблемы речевого воздействия / В. Е. Чернявская. – М. : Флинта, 2006. – 136 с.
13. Шевченко І. С. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність / І. С. Шевченко, О. І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [кол. монографія] / [за заг. ред. І. С. Шевченко]. – Х. : Константа, 2005. – С. 21–28.

14. Dijk T. A. van. *The Study of Discourse / T. A. van Dijk // Discourse as Structure and process.* – London : Sage Publications, 1997. – P. 1–35.
15. Georgakopoulou A. *Discourse analysis : an introduction / A. Georgakopoulou, D. Goutsos.* – Edinburgh University Press, 2004. – 215 p.